

Orgaan van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans”

— Verschijnt 4 x per jaar

Voorlopig secretariaat: B. Ijskes, Bleekerstraat 34, Zaandam

Postgiro 42940 ten name Nutsspaarbank Zaandam ten behoeve van boekje no. 9343

Oktober 1962 - No 3

OUD ZAANS BINNENHUIS

We troffen in het „Bouwkundig Weekblad” van 3 september 1910 het volgend artikel aan over het inmiddels gesloopte huis aan de Peperstraat (het z.g. burgemeestershuis), van de hand van de architect S. Franco, toenmaals tekenleraar aan de B.A.S.

Vóór de slooping is een zorgvuldige opmeting gedaan; de waardevolle fragmenten van het huis zijn bewaard gebleven, om later voor de bouw van de Zaanse Schans gebruikt te worden. Helaas was de tegelschouw reeds verdwenen.

Verschillende tijdschriften hebben in den laatsten tijd artikelen gewijd aan het binnenhuis in vroegere eeuwen. Met groote belangstelling zijn deze bijdragen tot meerdere kennis der cultuur onzer voorvaderen ontvangen. Artisten van naam legden zich tegenwoordig speciaal toe op het inrichten van woonvertrekken en nog steeds is men zoekende het gezellige der interieurs van vorige eeuwen te evenaren. Allerlei proefnemingen met betrekking tot ruimteverdeling, kleur en lichteffect worden genomen; hier en daar ziet men een streven om de hoogte der kamers weder tot een minimum te beperken, welk verschijnsel er op wijst, dat men zich spiegelt aan het Oud-Hollandsch voorbeeld.

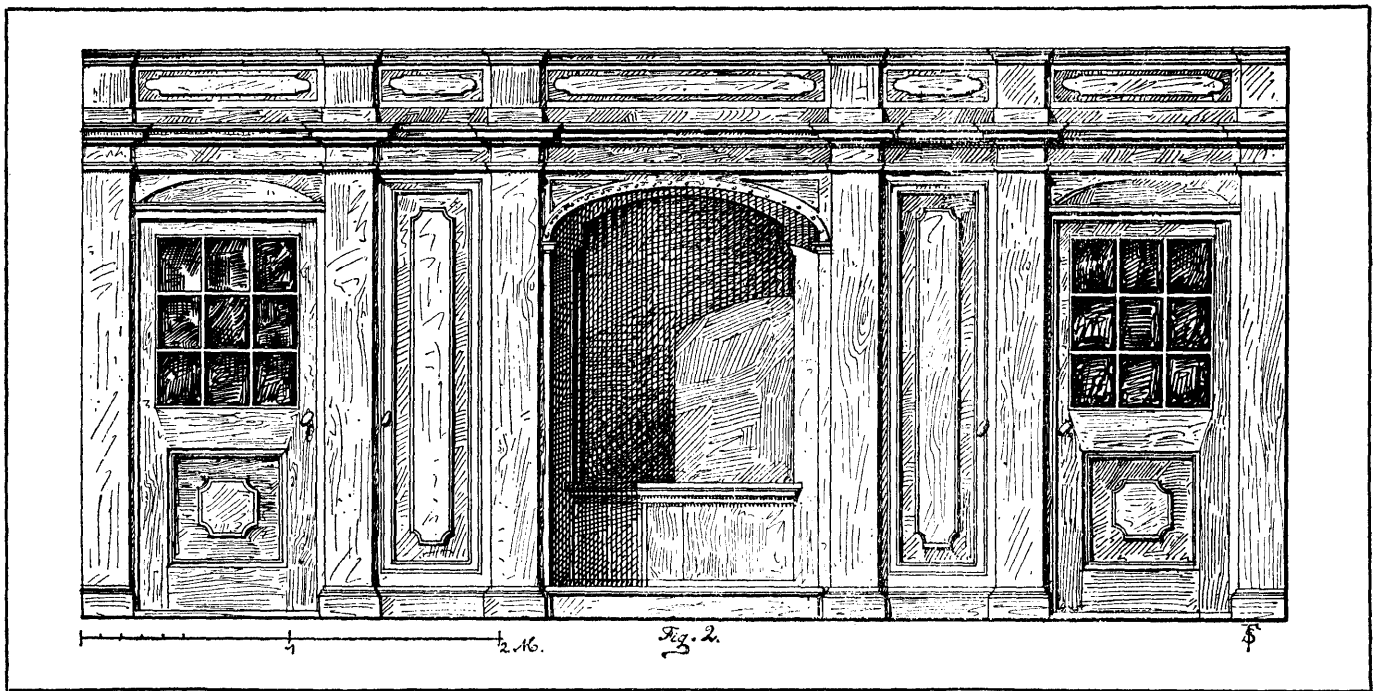
Toch bereikte men tot heden slechts zelden het gezellige, dat onze voorouders in hun interieurs hadden verkregen. Verschillende factoren werkten hiertoe mede. Zoo had reeds de wijze, waarop men in de 18e eeuw een Zaanse woning binnenkwam, iets intiems. In een bloementuin, of — als het erf daarvoor te klein was, toch altijd aan een groen bleekveldje — lag de onregelmatig gebouwde woning. Eigenaardig is ook weer de gewoonte in deze streek om telkens als door vermeerdering van het gezin de behoefte aan grooter ruimte zich deed gevoelen, een vleugel aan het reeds bestaande huis bij te bouwen. De vergrooing had altijd gelijkvloers plaats en men hield daarbij weinig of geen rekening met de eenheid van het gebouw. Talrijk zijn dan ook de voorbeelden, dat een complex van huisjes, die oppervlakkig beschouwd, men voor een hofje aanziet, bij nader onderzoek één woonhuis blijkt te zijn. De gewone toegang tot de woning was op zijde en werd verleend door een deur, welke van uit het tuintje op een klein portaal uitkwam. Wel was er in den voorgevel tusschen de beide ramen een deur, die direct in de zoogenaamde pronkkamer leidde, maar deze, de „dooddeur” geheeten, was niet voor dagelijksch gebruik

en werd alleen bij buitengewone gelegenheden, bij sterfgeval als het lijk naar buiten gedragen werd, en bij huwelijk, wanneer het bruidspaar het huis verliet, geopend. Daar het grootste vertier plaats had op de Zaan, waren de eigenlijke woonvertrekken naar de Zaan gekeerd en was de pronkkamer aan den weg gelegen.

Zoo'n 18e eeuwse Zaanse kamer vindt men nog, zoover de sloopershand haar gespaard heeft, in een huis aan de Peperstraat te Zaandam. Weliswaar wordt dit vertrek thans door een arbeidersgezin bewoond en is het huis, dat anderhalve eeuw geleden tot de voornaamste woningen van het toen nog afzonderlijke Oost-Zaandam behoorde, nu in verscheiden afdeelingen vertimmerd en aan verschillende gezinnen verhuurd, zoodat weinig meer van de vroegere glorie afstraalt. Destijds was het door den Schout van Oost-Zaandam voor zich en zijn gezin gebouwd, thans ligt het door de verplaatsing van het verkeer zoo goed als vergeten, achteraf in een volksbuurt. Toch is er met eenige fantasie een beeld te vormen van hetgeen de bovengenoemde kamer eertijds moet geweest zijn, daar twee der wanden en het plafond vrijwel in ongeschonden staat bewaard zijn gebleven. In de nagenoeg vierkante kamer van circa zes bij zes meter domineert in het midden van den eenen wand de geheel met blauwe tegels bekleedde schoorsteen (fig. 1) met zijn breede vleugels, die, zooals de bijgevoegde schets het aangeeft, zich tegen de zoldering welven. De bijzonder fraaie, grotendeels nog gave tegels uit een Delftsche fabriek afkomstig zijn met zorg tegen elkaar geplaatst en vertoonen een reeks afbeeldingen van huisjes met bruggetjes, van molens en sloopstimmerwerven en verdere tafereelen uit het dagelijksch leven van dien tijd. Ongetwijfeld zullen zij een ongezochte gelegenheid hebben gegeven om er geschiedenissen aan vast te knoopen en kwamen de kinderen op bevattelijke en aangename wijze met de plaatselijke toestanden op de hoogte.

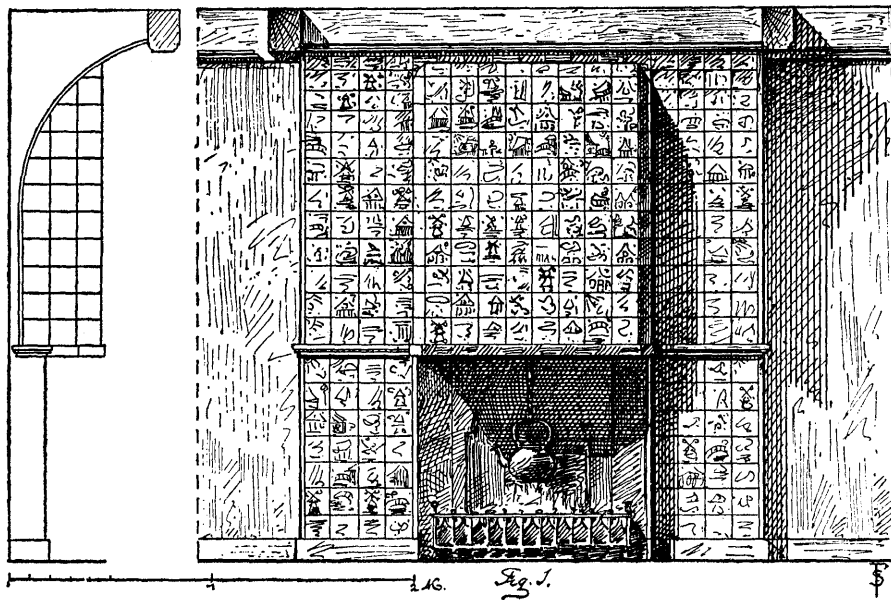
Ook de bijbelsche geschiedenis konden zij er spelenderwijze leeren, want niet zelden behandelden de naïef uitgevoerde tegeltaleaux voorstellingen van onderwerpen uit den Bijbel.

Soms ziet men landschappen of enkele figuren, dikwijls ook episodisch uit de walvischvangst, welke omstreeks 1700 een der hoofdmiddelen van bestaan der Zaanse uitmaakte. De bruine tegels zijn over het algemeen minder gezocht dan

18DE EEUWSCHE KAMER; Peperstraat te Zaandam.

Opmeting van S. FRANCO.

18DE EEUWSCHE KAMER; Peperstraat te Zaandam.

Opmeting van S. FRANCO.

de blauwe. Men kan nog verscheiden dergelijke tegelschoorsteenen in de Zaanstreek vinden, niettegenstaande zeer vele reeds gesloopt zijn; hier en daar ziet men de tegels terug in een lijstje aan den muur of dienst doende onder theepot of bloemvaas. Aan weerskanten van den schoorsteen is het benedendeel van den vleugel iets vooruitspringend gemaakt: het zoogenaamde „hoogje”. Door een marmeren plaat gedekt gaf het hoogje gelegenheid aan den heer des huizes er zijn tabakspot, gouwenaar enz. te plaatsen; ook de Bijbel vond hier eene plaats. Op de glad geschuurde ijzeren haardplaat met ijzeren vuurhek, thans verdwenen, gaf een vlamvend houtvuur een matige warmte aan het groote vertrek.

Verscheidene voorwerpen voor dagelijksch gebruik, zooals een koperen vuilnisblik met stoffer, een haardstel met de noodige tangen en schoppen, een zwavelstokkendoos en niet te vergeten de met een tegel versierde stoof, maakten den verderen inventaris van den schoorsteen uit. Waarschijnlijk zal er een mooi spiegeltje, dat men bij enkele Zaanse verzamelaars van oudheden nog wel aantreft, niet ontbroken hebben. Van al deze gebruiksvoorwerpen is niet veel meer overgebleven; de meesten zijn overbodig geworden nu het turfvuur plaats heeft gemaakt voor het moderne gasfornuis. Dit past al even weinig in de vroegere omgeving als de portretlijstjes en de beeldjes uit den galanteriewinkel op de plaats, waar eertijds de huisbijbel lag.

De wand gelegen tegenover den schoorsteen en afgebeeld bij fig. 2, is geheel betimmerd. De linker deur gaf eertijds toegang tot het portaal, thans tot een kruidenierswinkeltje, de symmetrisch aan de andere zijde geplaatste deur kwam uit op de keldertrap, in het midden was de bedstede en aan weerskanten daarvan een kast. Op het fries boven de deuren is gelegenheid tot het plaatsen van borden en ander Delftsch aardewerk dat in overvloed in de Zaanse gezinnen te vinden was en voor dagelijksch gebruik diende. Het maakte de trots van den gegoeden Zaanlander uit en in vele gezinnen kreeg elk kind een volledig Delftsch eetservies mede ten huwelijk. De houten pilasters, lijstwerken en deuren der betimmering zijn volgens Zaanse gewoonte groen gemarmerd. Dit schilderwerk is nagenoeg nog in zijn vroe-

geren staat gebleven. Ook het houten plafond, dat door twee zware balken in drie vakken verdeeld is, heeft de oorspronkelijke schildering nog behouden. Elk vak is versierd door medaljons met figurale voorstellingen, ontleend aan godsdienst en handel; deze zijn omkranst door zware omlijstingen van bladranken en rocaille-ornament. Dit schilderwerk, niet door een meesterhand vervaardigd is geen uitvoerige bespreking waard.

Denkt men zich tegen den wand loodrecht op de beide anderen een 18e eeuwse Zaanse kast met rijk gebeeldhouwde deuren en lijstwerken, een fraai Delftsch kaststel er boven op, en aan de tegenover gestelde zijde een breed raam met kleine in lood gevatte, gekleurde ruitjes, die een warm licht door lieten schijnen, verder in den hoek van het vertrek een staand uurwerk in mahoniehouten kast waarop verguld koperen beeldjes prijken, en op de wijzerplaat beweegbare figuren in een idyllisch landschap. Ginds aan den wand een paar deftige familie portretten in olie verf geschilderd en gevat in palissander lijsten, en niet te vergeten het ouderwetsch massieve meubilair: de tafel, groot genoeg dat alle leden van het patriarchaal gezin er een plaatsje aan konden vinden en stevig genoeg, dat kindervoetjes er ongestraft tegen mochten trappelen; de noodige stoelen en leunstoelen, de gezellige groote familie kanapee, het bedbankje om in de bedstede te stappen en zeker nog tal van voorwerpen van tin, koper of aardewerk, die men ongaarne in een woonvertrek mist, dan kan men zich eenigszins een denkbeeld vormen van zoo'n ouderwetsch interieur.

Het mag waar zijn, dat wanneer wij met onze moderne be-
grippen de details der betimmering aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen er wellicht op het werk onzer voorouders valt af te dingen; toch moeten wij, zoo wij eerlijk tegenover ons zelf willen zijn, met stille bewondering vervuld worden voor die eenvoudige handwerkslieden, die zooveel minder geleerd hadden dan wij en die toch, en misschien wel juist daardoor, hun gevoel meer raadpleegden en een interieur wisten te scheppen, dat verre het moderne binnenhuis in gezelligheid overtreft, en waar allen, die zich met binnenarchitectuur bezig houden, nog veel van kunnen leeren. Zaandam, Sept. '09. S. FRANCO.

HOE VER STAAT HET NU MET DE VERENIGING „VRIENDEN VAN DE ZAAANSE SCHANS”

Een voorlopig bestuur heeft zich inmiddels gevormd. Dit vergaderde voor de eerste maal in september j.l. Uit het eerste verslag van de secretaris blijkt dat de Vereniging thans 139 leden telt, die een totaal-contributie betalen van f 2.850,— per jaar.

Daardoor kon reeds f 2.500,— worden overgemaakt aan de Stichting Zaanse Schans, welke Stichting beoogt de bevordering van de totstandkoming en de zorg voor de instandhouding van een typisch Zaanse woonbuurt. Het Stichtingsbestuur heeft deze eerste geldzending met grote blijdschap aanvaard.

Om een indruk te geven van de totstandkoming van dit bedrag zij vermeld dat de jaarlijkse contributies aan de vereniging zeer uiteenlopen. Het minimum is weliswaar f 3,— per jaar, maar er zijn bv. 21 leden die f 10,— betalen en 20 van f 25,—. Om heel duidelijk te zijn. Men schreef vrijwillig in voor de navolgende bedragen: 3,—, 5,—, 10,—, 25,—, 30,—, 40,—, 50,—, 100,— ja zelfs 250,— per jaar.

Voorlopig werden Statuten en Reglement vastgesteld. De contributie werd daarin dus bepaald van f 3,— tot f 250,— per jaar.

Een vouwblad zal in druk worden gegeven om steun te bieden bij de ledenwerving.

Intussen roepen wij ieder lid op om propagandist te zijn in zijn (haar) omgeving. Opgaven van nieuwe leden worden gaarne ingewacht bij de secretaris. Het nieuwe verenigingsjaar is op 1 oktober j.l. ingegaan. Het is dus wel de goede gelegenheid om nu te beginnen. A. B.

DE CONTRIBUTIE

Het nieuwe verenigingsjaar is ingegaan. U zoudt het werk van het bestuur zeer vergemakkelijken als U uw contributie meteen gireerde op:
Postgiro nr. 42940, Nutsspaarbank, Zaandam, t.b.v. 9343.
Het spaart uw bestuur de moeite van kwitanties uitschrijven en U bespaart de incassokosten.

ER KOMT SCHOT IN

Ook de Stichting heeft in september vergaderd en omdat er vele „Vrienden” uiteraard vragen naar de voortgang van de bouw, kan het volgende gememoreerd worden. De bouwstraat op het terrein is nagenoeg voltooid, weliswaar nog niet met zg. gele steentjes, maar dat kan later plaats vinden als er niet meer gebouwd wordt. Dat ligt dus nog ver in het verschiet.

Nu deze straat er is, is als het ware de weg gebaad om bij de terreintjes te komen waar de huizen moeten verrijzen. Daar is allereerst: Jagerspad 5, Zaandam, waarover in ons eerste nummer geschreven werd. De fundering hiervoor is gereed.

Dan volgt Hoogstraat 41, Koog a. d. Zaan; de Haremakerij, hierbij behorende, is al op ons terrein aanwezig.

Verder is ook reeds overgebracht, hoewel het nog wacht op zijn juiste plaats, het zeer kleine houten huisje, Kalf 52. Dit huisje heeft een grondvlak van $4\frac{1}{2}$ - 4 meter, en is

door een kraanwagen naar ons terrein overgebracht. Hoogendijk 19, Zaandam, het Koopmanshuis bij de Lage Horn, komt voor voorbereiding in aanmerking. Getracht zal worden het in zijn geheel over te brengen, door vervoer te water.

En hoe vindt U Bloemgracht 21? Dit pand komt ook al aan de beurt.

Uit dit alles kan men dus zien, dat er metterdaad schot in komt.

Maar één ding hierbij is zeker, die overplaatsingen en die opbouw vergen grote bedragen. Soms groter dan wij gedacht hadden. De steun van alle „Vrienden” zal naast de subsidies van de overheid dus wel nodig blijken te zijn. Van één ding zijn wij gelukkig zeker, hoe meer huizen er straks gereed zullen komen, hoe meer het tot de verbeelding van de belangstellende Zaankanters zal spreken. Hoe meer leden . . . vult U zelf maar aan.

